

УДК 631.147:330.3(477)

*О.О. ШЕВЧЕНКО, доктор наук з державного управління, директор
Департаменту агропромислового розвитку
Київської обласної державної адміністрації*
*А.В. ВДОВИЧЕНКО, кандидат сільськогосподарських наук, директор
Державне підприємство «Дослідне господарство «Сквирське»
Інституту агроєкології і природокористування НААН*

Перспективи розвитку органічного землеробства в Україні на прикладі Київської області

Постановка проблеми. Органічні продукти харчування нині набувають особливої ваги, проте мало хто знає, що це таке і в чому їхня відмінність від традиційних.

Україна, маючи значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, споживання на внутрішньому ринку, досягла певних результатів щодо розвитку власного органічного виробництва.

Особливого значення органічне виробництво може набути в Київській області, що сильно постраждала від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та є однією з найбільш урбанізованих в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку органічного виробництва в Україні займаються вітчизняні й зарубіжні науковці та практики. Серед вітчизняних публікацій велике значення мають роботи Н. Прокопчук [3], К. Гладченко [6], В. Пиндуса [8], Ю. Лупенка, [10] Є. Мілованова [9], а також іноземних науковців і консультантів з органічного виробництва Т. Ріхтера, М. Ліхтенхана [11].

Мета статті – дослідження сучасного стану органічного виробництва в Київській області, визначення пріоритетних напрямків його розвитку та перспектив на майбутнє.

Виклад основних результатів дослідження. Переваги органічного сільського го-

сподарства є надзвичайно великими, їх можна сформулювати за такими напрямками:

екологічні – мінімізація впливу виробничих процесів на довкілля; сприяння збереженню й відновленню біорозмаїття в агроландшафтах; сприяння збереженню та відтворенню родючості ґрунтів; оберігання від забруднення водних ресурсів;

економічні – поступове зростання природної продуктивності агроценозів і ґрунтів; зниження виробничих витрат завдяки відмові від застосування дорогих хімікатів та зменшення енергоємності виробництва; підвищення конкурентоспроможності продукції;

соціальні – створення додаткових робочих місць у сільській місцевості; нові перспективи для малих і середніх агроформувань; збільшення життєздатності сільських громад [4].

Органічне виробництво – цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, природних ресурсів, рівень біологічного розмаїття, застосування високих стандартів належного утримання тварин і метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин та процесів природного походження [1].

Особливості органічного виробництва:

у рослинництві заборонено використовувати агрохімікати для боротьби з бур'янами,

© О.О. Шевченко, А.В. Вдовиченко, 2016

шкідниками й хворобами рослин, а також мінеральні добрива синтетичного походження, при цьому захист рослин здійснюється переважно препаратами натурального походження, а для живлення ґрунту та рослин використовуються органічні добрива;

категорично заборонене використання генетично модифікованих організмів;

у тваринництві не дозволяється застосовувати стимулятори росту, гормони й антибіотики, а для лікування тварин використо-

вуються профілактичні засоби та гомеопатичні препарати [2].

На європейському просторі органічне виробництво бере свій початок із 90-х років і щорічно розширюється за обсягами споживання, постійно урізноманітнюючи асортимент органічних видів продукції.

Найбільші площі під органічним виробництвом зайняті в провідних європейських країнах – Німеччині, Іспанії, Італії, Франції, Швеції та ін. (рис.1).

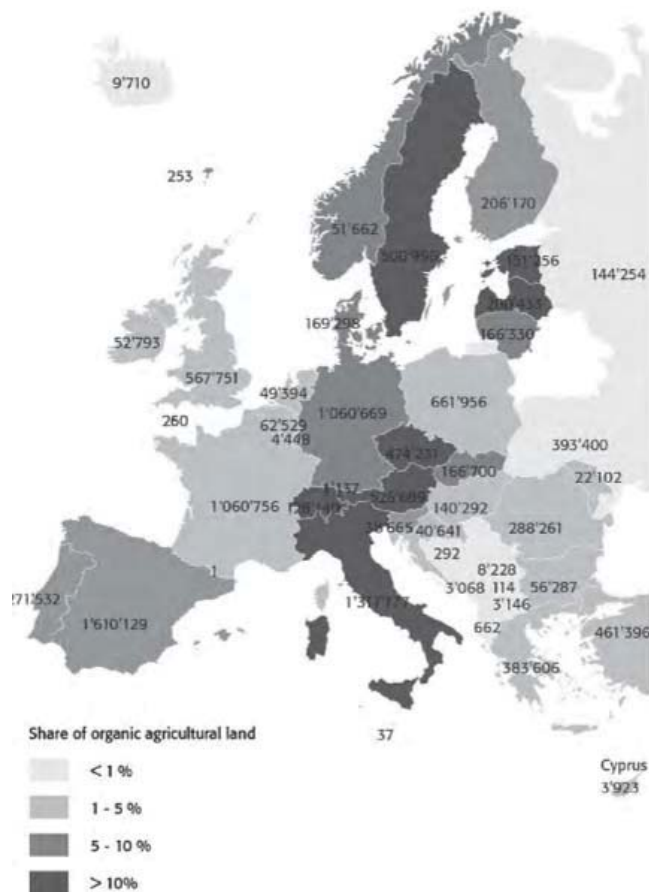

Рис. 1. Органічні сільськогосподарські угіддя в Європі [12]

Загальні продажі органічних харчових продуктів і напоїв досягли в 2013 році 72 млрд дол. США, прибутки, порівняно з 1999-м, зросли майже в 5 разів. Ринок органічних продуктів стабільно зростає протягом останніх десяти років. Органік Монітор прогнозує збільшення ринку органічних продуктів найближчими роками в середньому на 5-10 %, залежно від країни. При цьому Європа й Північна Америка генерують 90% загальних продажів. Згідно з даними IFOAM, найбільші ринки споживання органічної сертифікованої продукції (на

душу населення) мають такі країни, як Швейцарія, Данія, Люксембург, Австралія.

Екологічним виробництвом сільськогосподарської продукції та продовольства займаються майже 2 млн господарств, які використовують до 40 млн га. При цьому понад третина виробників знаходяться в Азії, Африці й Латинській Америці [5].

Органічна якість продукції підтверджується сертифікатом, виданим акредитованим компетентним сертифікаційним органом. Для інформування споживача на упаковку наносять відповідне маркування згідно зі

стандартами та дані про орган, що сертифікує.

На території України працюють понад 15 іноземних і один український сертифікаційні органи. Український сертифікаційний орган «Органік стандарт» має міжнародну акредитацію на проведення сертифікаційних робіт та визнання Єврокомісії й Швейцарської Конфедерації [3].

Виробник може звернутися до будь-якого сертифікаційного органу, який є акредитованим відповідними міжнародними організаціями.

На жаль, нині в Україні не створено національних стандартів, тому сертифікація проводиться за міжнародними стандартами країн або об'єднань країн і приватними стандартами, що визнаються на міжнародному ринку. Найпопулярніші стандарти органічного виробництва: Постанови Ради ЄС 834/2007 та 889/2008, Національна Органічна Програма (NOP) – національна органічна програма США, Японські сільськогосподарські стандарти (JAS), Стандарти «Біо Свісс» (Bio Suisse) – приватні стандарти швейцарської Асоціації органічних виробників «Біо Свісс» й інші.

Загальні тенденції органічного ринку в Європі:

міжнародний ринок органічної продукції стабільно розвивається;

попит на органічну продукцію перевищує пропозицію;

європейські покупці намагаються зменшити залежність від заморських країн, таких як Китай, Бразилія, і намагаються задовольнити свої потреби в органічних продуктах у країнах Європи;

скандали та випадки шахрайства з органічними продуктами підвищують потребу в прозорості й відстеженні постачання органічної продукції;

існує потреба в надійних та професійних постачальниках продукції, а також у високоякісній продукції [6].

Офіційні статистичні огляди IFOAM підтверджують: якщо на початок 2003 року в Україні було зареєстровано 31 підприємство, що одержало статус «органічного», то в 2015 році налічується вже близько 400 підприємств, сертифіковано під органічне виробництво майже 400 тис. га сільгоспугідь. Крім того, в нашій державі сертифіковано понад 500 тис. га дикоросів [7].

Більшість українських органічних підприємств розташовано в Одеській, Київській, Херсонській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Житомирській областях (рис. 2). Українські сертифіковані органічні підприємства – різного розміру – від кількох гектарів, як і в більшості країн Європи, до кількох тисяч гектарів ріллі.

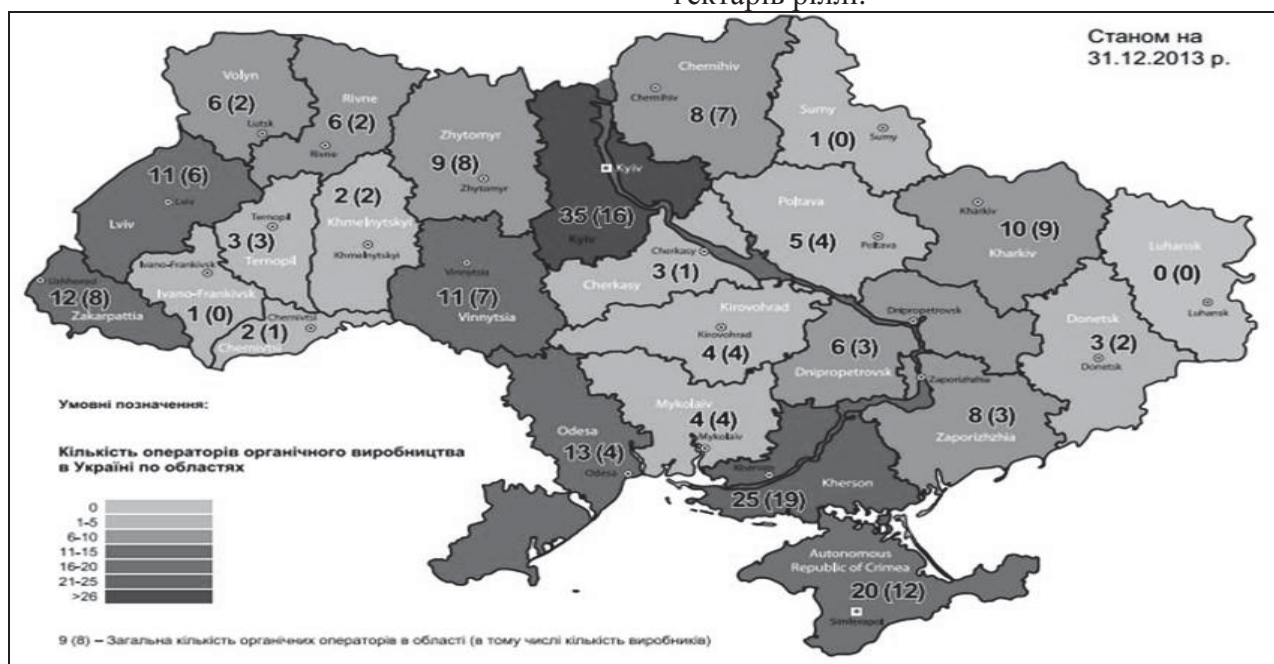

Рис. 2. Органічні підприємства в Україні [3]

Слід зазначити, що понад 90% рослинницької органічної продукції, виробленої в Україні, йде на експорт, найбільшим попитом користуються пшоно, спельта, пшениця, соя, чорниця, заморожена, кукурудза, березовий сік, ячмінь тощо.

Попит на органічну продукцію та специфіка виробництва також зумовлюють формування цін, що значно вищі, ніж на традиційну продукцію (євро/т): пшениця 1 класу (370,0 – 450,0), пшениця фуражна (300,0 – 350,0), спельта без квіткової оболонки (800,0 – 1100,0), кукурудза (305,0 – 360,0), ячмінь фуражний (280,0 – 340,0), соєва макуха (750,0 – 1100,0).

Найбільша частка експорту з України у 2014 році припадала на такі країни: Німеччина (39,7%), Польща (17,8%), Швейцарія (15,5%), Нідерланди (8,4%), Австрія (6,9%) [6].

Вже тепер, навіть незважаючи на економічну кризу, спостерігається тенденція до активного наповнення внутрішнього ринку власною органічною продукцією за рахунок налагодження власної переробки органічної сировини. Зокрема, це крупи, соки, сиропи, повидло, мед, м'ясні й молочні вироби.

Органічне виробництво може бути надзвичайно вигідним бізнесом для фермерів саме Київської області. Адже якщо органічні зернові та технічні культури здебільшого експортуються за кордон, то якісна молочна й овочева продукція користуються стабільним попитом саме на внутрішньому ринку, особливо на ринку м. Києва. Крім того, надзвичайно важливим фактором одержання стабільного прибутку є створення власної переробної галузі навіть для невеликих товаровиробників.

На початок 2015 року в Київській області було сертифіковано як органічні виробники понад 30 підприємств, ще кілька проходять перехідний період, значно більше планують зайнятися органічним виробництвом. Більшість органічних підприємств Київської області орієнтуються на внутрішній ринок: переробка (крупи, борошно, хлібобулочні вироби), молочна продукція, овочівництво, збір дикоросів [5].

Дуже багато для розвитку органічного ринку в Україні роблять міжнародні та вітчизняні

організації й асоціації. Серед міжнародних проектів ключову роль відіграє Швейцарсько-український проект «Розвиток органічного ринку в Україні» (2012-2016), що запроваджується Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) за фінансової підтримки Швейцарської Конфедерації через Державний секретаріат Швейцарії з економічних питань (SECO). Загальною метою проекту є стимулювання зростання малих і середніх підприємств українського органічного харчового сектору через розвиток органічних та регіональних виробничо-збутових харчових ланцюгів. Він фокусується на національному й міжнародному ринках, а підхід визначається попитом.

Серед вітчизняних організацій великий вклад у популяризацію органічного виробництва роблять Асоціація учасників біовиробництва «БЮЛан Україна», Федерація органічного руху України, Громадська спілка «Органічна Україна» та ін. Не стоїть осторонь Міністерство аграрної політики та продовольства України, саме за його координації запроваджуються практично всі міжнародні й вітчизняні проекти та ініціативи.

Із 9 січня 2014 року набув чинності Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», який визначає засади ведення органічного виробництва в Україні.

Велику підтримку й популяризацію органічного виробництва проводять на Київщині, а саме Київська обласна державна адміністрація на чолі з В. М. Шандрою. Науковий супровід і забезпечення органічного виробництва в Україні здійснює Національна академія аграрних наук України. На базі наукових установ Академії активно йде відпрацювання екологічно-безпечних, енергозберігаючих технологій вирощування та створюються нові високопродуктивні сорти сільськогосподарських культур для органічного виробництва.

Інститутом агроєкології і природокористування НААН спільно з Дослідним інститутом органічного виробництва FiBL (Швейцарія) на базі Сквирської дослідної станції органічного виробництва ІАП НААН створено один із найбільших в Європі демонстраційних полігонів органічного землеробства

(м.Сквира, Київська область), де кожен може ознайомитися з принципами та методами органічного сільського господарства в реальних умовах виробництва. Також спеціалісти Дослідної станції надають необхідну консультаційну підтримку й регулярно проводять на базі дослідної установи органічні дні поля, семінари, круглі столи.

Результати роботи Сквирського демонстраційного полігону в 2015 році показали, що вітчизняні сорти в умовах органічного виробництва переважають сорти зарубіжної селекції за рівнем урожайності та якістю. Так, урожайність пшениці озимої сортів Чародійка білоцерківська становила 73,8 ц/га, Подолянка – 67,9, Поліська 90 – 65,2 ц/га.

Долучаються до процесу органічного виробництва багато виробників мікробіологічних препаратів, мікродобрих і допоміжних речовин, які уможливають при правильному застосуванні підтримати високі рівні врожайності сільськогосподарських культур, а в деяких випадках навіть перевищити, ніж при традиційному сільському господарстві.

Висновки. Україна за своїм потенціалом може бути одним зі світових лідерів по ви-

робництву органічних продуктів харчування, для чого є всі передумови – майже ідеальні природно-кліматичні умови, вигідне геополітичне розташування, потужний людський та науковий ресурс.

Найголовніше – усвідомити, що органічне виробництво є майже безальтернативним методом одержання екологічно безпечних продуктів харчування, що особливо важливо для наших дітей. Залучення до органічного виробництва якомога більше фермерів дасть змогу поліпшити соціально-економічний і екологічний стан у сільській місцевості та, звичайно, великий попит на зовнішньому ринку забезпечить надходження в Україну так необхідних нині валютних ресурсів.

Особливого значення органічне виробництво може набути для столичного регіону як одного з найбільш урбанізованих і забруднених унаслідок аварії на Чорнобильській АЕС та промислового виробництва. Причому на відміну від органічного виробництва в інших регіонах нашої держави спеціалізація органічних фермерів повинна орієнтуватися на внутрішній ринок (м'ясо-молочні продукти, фрукти, овочі та їхня переробка).

Список використаних джерел

1. Постанова Ради (ЄС) № 834/2007 від 28 червня 2007 року стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів та скасування Постанови (ЄЕС) № 2092/91.
2. IFOAM Basic Standards (approved by the IFOAM General Assembly, Victoria, Canada, August 2002) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ifoam.org.
3. Органік бізнес-довідник України / [авт.-упоряд. Наталія Прокопчук та ін.]. — Швейцарсько-український проект «Розвиток органічного ринку в Україні» (2012-2016), 2014. — 406 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukraine.fibl.org/index.php?id=ua-publications>.
4. Довгань О.М. Органічне виробництво: сутність, об'єктивна необхідність, ефективність / О.М. Довгань, Я.В. Мандибура // Сталій розвиток економіки. — 2013. — № 1. — С. 200-206.
5. Світ органічного сільського господарства. Статистика та тенденції 2013 року. / [гол. ред. Наталія Прокопчук]. — Швейцарсько-український проект «Розвиток органічного ринку в Україні» (2012-2016), 2013. — 65 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pdf-archive.com/2013/12/31/fibl-ifoam-world-of-organic-agriculture-2013-ua-final/>.
6. Гладченко Ксенія. Тенденції, поточна ситуація на міжнародному органічному ринку та ціноутворення (презентація): [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukraine.fibl.org/ua/ua-resources/ua-publications.html>
7. Світова статистика органічного виробництва. Офіційний сайт IFOAM [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ifoam.org>.
8. Основи органічного виробництва: навч. посіб. для студ. аграр. навч. закл. / [Стецишин П.О., Пиндус В.В., Рекуненко В.В. та ін.]. — Вид.2-ге змін. і допов. — Вінниця: Нова книга, 2011. — 552.
9. Мілованов Є.В. Органічне сільське господарство: Перспективи для України / Є.В. Мілованов // Посібник Українського хлібороба. — 2009. — С. 257-260.
10. Лупенко Ю. О. Формування попиту та пропозиції на ринку органічної продукції / Ю. О. Лупенко // Органічне виробництво і продовольча безпека : [зб. матер. доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф.]. — Житомир : Полісся, 2013. — С. 3–9.
11. Мартін Ліхтенхан. Чого очікують світові ринки від українських постачальників органічної продукції? / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukraine.fibl.org/index.php?id=ua-publications>.
12. The World of organic agricultural. Statistics and emerging trends 2015 // — Режим доступу: <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/.../1663-organic-world-2015>.

Стаття надійшла до редакції 07.12.2015 р.

*